

بسم الله الرحمن الرحيم

صدقه فرزندان صالح به پدر متوفی اش می رسد

(ترجمه)

به جواب امیر تورمن

پرسش:

السلام علیکم ورحمت الله وبرکاته!

از صمیم قلب درود بر شما شیخ و امیر بزرگوار ما! گفته می شود وقتی انسان وفات یافت عمل اش قطع می شود، مگر سه چیز؛ صدقه جاریه، علم نافع یا فرزند صالح که برای وی دعا کند. حالا سوال این است که آیا شرط است تا صدقه جاریه را متوفی قبل از فوت از مالش به عنوان وصیت بیرون کرده باشد و یا این که فرزندانش به حساب آن صدقه بدهد نیز در تحت این حدیث شامل می شود؟ الله سبحانه و تعالی گام های شما را محکم گردانیده و برای ایجاد آنچه باعث عزت امت می شود قوت بخشد.

پاسخ:

و علیکم السلام ورحمت الله وبرکاته!

حدیث وجود دارد که با پدیده مرگ اعمال میت قطع می شود به جز سه چیز، که این سه چیز عبارت اند از صدقه جاریه، علم نافع و فرزند صالح که در حق پدرش دعا می کند؛ اما این که ثواب عمل غیر

برای میت می‌رسد و یا خیر باید گفت که ثواب بعضی از اعمال برای میت می‌رسد که از جمله این اعمال صدقه فرزند میت می‌باشد، اگر فرزند نیت ثواب را برای متوفی بنماید.

1 - شوکانی در نیل الاوطار گفته است:

۱۴۸۸ و از ابوهریره روایت شده است:

«أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: إِنَّ أَبِي مَاتَ وَلَمْ يُوصِ، أَفَيَنْفَعُهُ أَنْ أَتَصَدَّقَ عَنْهُ؟ قَالَ: نَعَمْ»

ترجمه: مردی برای رسول الله صلی الله علیه و سلم گفت، پدرم وفات شده و وصیت نکرده است، اگر من از جانب آن صدقه بدهم آیا برایش کدام نفع می‌رساند؟ رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود بلی. (این حدیث را احمد، مسلم، نسائی و ابن ماجه روایت کرده است)

۱۴۸۹ از عائشه رضی الله عنها روایت شده است:

«أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: إِنَّ أُمَّيْ أُمَّتِلَّتْ نَفْسَهَا، وَأَرَاهَا لَوْ تَكَلَّمَتْ تَصَدَّقْتُ، فَهَلْ لَهَا أَجْرٌ إِنْ

تَصَدَّقْتُ عَنْهَا؟ قَالَ نَعَمْ»

ترجمه: مردی برای رسول الله صلی الله علیه و سلم گفت مادرم به صورت ناگهانی فوت شده است، گمان می‌کنم که اگر صحبت می‌کرد، وصیت به صدقه می‌نمود، پس اگر من از جانب آن صدقه بدهم آیا مزد آن برایش می‌رسد؟ رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود بلی.

۱۴۹۱ از حسن روایت شده است:

«عَنْ سَعْدِ بْنِ عِبَادَةَ أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّيْ مَاتَتْ أَفَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ:

نَعَمْ قُلْتُ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: سَقْيُ الْمَاءِ»

ترجمه: از سعد ابن عباده روایت شده که مادرش وفات یافت و گفت یا رسول الله مادرم وفات شده است آیا می‌توانم از جانب آن صدقه بدهم؟ گفت بلی گفتم کدام صدقه بهتر است؟ گفت آب دادن.

حسن گفته است آن همان آب دادن اولاد سعید در مدینه بوده است. این حدیث را احمد و نسائی روایت نموده اند.

باب رسیدن ثواب نوافل بخشیده شده به مردگان: و این قول (ونفعه ذالک) در این گفته دلیل بر این است آنچه که اولاد برای پدرش انجام می‌دهد، از قبیل روزه و صدقه، ثواب آن به پدر متوفی می‌رسد و این گفته‌اش افتلتت به ضم تاء مثنی بعد از فاء ساکنه که مابعد آن مکسور است به صیغه مجهول به معنی ماتت فجأة یعنی ناگهان مرده است؛ چنانچه به این معنی در قاموس ذکر شده است و این گفته‌اش که (نفس) به ضم سین گفته بنا بر معنی مشهور قایم مقام فاعل است (و اراها) به ضم همزه به معنی گمان می‌کنم و این گفته‌اش (و سقی الماء) در این گفته

دلیل بر این است که آب دادن بهترین صدقه است. و لفظ ابوداود: "فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: الْمَاءُ، فَحَفَرَ بِئْرًا وَقَالَ: هَذِهِ لِأُمِّ سَعْدٍ" یعنی کدام صدقه بهتر است، گفت آب سپس چاه حفر کرد و گفت این برای ام سعد است. این حدیث را دار قطنی در غرائب مالک تخریج نموده و موطا از حدیث سعید ابن سعد ابن عباده روایت کرده است:

«حَرَجَ سَعْدٌ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي بَعْضِ مَغَازِيهِ وَحَضَرَتْ أُمُّهُ الْوَفَاةُ بِالْمَدِينَةِ، فَقَالَ لَهَا: أَوْصِي، فَقَالَتْ: فِيْمِ أَوْصِي وَالْمَالُ مَا لَ سَعْدٍ؟ فَتَوَفَّيْتُ قَبْلَ أَنْ يَقْدَمَ سَعْدٌ»

ترجمه: سعد همراهی رسول الله صلی الله علیه و سلم در بعضی از غزوات اش بیرون شد و مادرش در مدینه نزدیک به مرگ شد پس او برایش گفت وصیت کن، مادرش گفت من در چی وصیت کنم، در حالی که مال، مال سعد است و به همان حالت وفات یافت قبل از آن که سعد بیاید.

و این حدیث را ذکر کرده است و گفته شده مردی که در حدیث عائشه رضی الله عنها و حدیث ابن عباس مبهم ذکر شده سعد ابن عباده است و این که بخاری بعد از ذکر حدیث عائشه حدیث ابن عباس را به همان لفظ ذکر کرده نیز دلالت بر این دارد چنانچه وی به این لفظ ذکر کرده است:

«إِنَّ سَعْدَ بْنَ عَبَادَةَ قَالَ: إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا نَذْرٌ»

ترجمه: سعد ابن عباده گفته است مادر من وفات یافت در حالی که بر ذمه من نذر بود.

گویا که این اشاره بر این است که شخص مبهم در حدیث عائشه سعد است و احادیث این باب بر این دلالت دارد که ثواب صدقه فرزند به والدین بعد از مرگ شان بدون این که وصیت کرده باشند، می رسد؛ پس این احادیث عمومیت این قول الله سبحانه و تعالی را

{وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى} [انجم: 39]

ترجمه: و این که برای انسان جز تلاش او نخواهد بود.

خاص می سازد؛ اما در احادیث این باب ثابت شده که ثواب صدقه فرزند به والدین می رسد و ثابت شده که فرزند انسان در حقیقت سعی آن است پس نیازی بر توجیه تخصیص نیست.

2 - در شرح نووی مسلم جلد ۳ صفحه ۴۴۴ آمده است:

{17۷۲} محمد بن عبدالله بن نمیر برای ما حدیث گفت که محمد بن بشر برای ما حدیث گفت که هشام از پدرش از عائشه رضی الله عنها حدیث گفته که مردی در نزد رسول الله صلی الله علیه و سلم آمد و گفت:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي افْتَلَيْتُ نَفْسَهَا وَلَمْ تُوصِ وَأَطْنُهَا لَوْ تَكَلَّمْتُ تَصَدَّقْتَ أَفَلَهَا أَجْرٌ إِنْ تَصَدَّقْتَ عَنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ»

ترجمه: یا رسول الله مادرم وفات یافت و وصیت نکرد و گمان کردم که اگر حرف می‌زد
وصیت به صدقه می‌نمود، اگر من از جانب آن صدقه بدهم آیا مزد آن برایش می‌رسد؟ گفت
بلی.

و زهیر بن حرب برایم همین سخن را گفت که یحیی بن سعید برای ما گفت و ابوکریب برای ما گفت
که ابو اسامه برای ما گفت که علی ابن حجر برای ما گفت که علی ابن مسهر برای ما خبر داد که
حکم ابن موسی برای ما گفت شعیب بن اسحاق برای ما گفت و تمام ایشان از هشام به همین
اسناد روایت کرده و در حدیث ابواسامه آمده است که وصیت نکرده است، چنانچه ابن بشر گفته
است و دیگران این را نگفته اند.

- ۱۶۷۲ این گفته‌اش: (يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أُمَّيْ اِفْتَلَّتْ نَفْسَهَا) یا رسول الله مادرم نفس آن
فوت شده است، به نصب سین و رفع سین مفعول مالم یسم فاعله است و یا مفعول
دوم است، قاضی گفته است اکثر روایات به نصب آمده و این قول اش (اِفْتَلَّتْ) به فاء
درست است که اهل حدیث و غیر شان آن را روایت کرده است، و ابن قتیبه (اِفْتَلَّتْ
نَفْسَهَا) به قاف روایت کرده و گفته است، این کلمه به کسی گفته می‌شود که به
صورت ناگهانی فوت شده باشد و همچنان این کلمه برای کسی اطلاق می‌شود که
توسط جنیبات و یا عشق به قتل برسد و درست به فاء است؛ گفتند معنی آن به این
معنی است که به صورت ناگهانی مرده باشد و هر آن چیزی که بدون درنگ انجام شود،
افتلت به آن اطلاق می‌شود گفته می‌شود (أَفْتَلَّتِ الْكَلَامُ وَافْتَرَحَهُ وَافْتَضَبَهُ إِذَا ارْتَجَلَهُ)؛
یعنی کلام به وجود آمد و کلام را پیشنهاد کرد و سخن را بدون سنجش گفت.

و این گفته‌اش: «اگر از جانب آن صدقه بدهم آیا برایش مزدی می‌رسد؟» گفت بلی و (إِنْ تَصَدَّقْتُ)
که گفته به کسر همزه هیچ اختلافی در آن نیست قاضی گفته است چنین روایتی در آن آمده است
گفته است غیر از این به شکل دیگری درست نیست، زیرا او از چیزی سوال کرده که بعداً آن را انجام
نداده است.

و در این حدیث که صدقه توسط فرزند از جانب میت به میت نفع می‌رساند و ثواب آن برایش
می‌رسد به این مسئله اجماع علماء است و همچنان در خصوص رسیدن دعاء و پرداخت دین نیز
اجماع کردند، به دلیل نصوص که در این زمینه وارد شده و همچنان حج از جانب میت درست است
وقتی که حج اسلام باشد و همچنان وقتی به نفل و وصیت کرده باشد. بنابر دیدگاه صحیح‌تر در نزد
ما؛ اما علماء در خصوص روزه اختلاف کردند قول راجح بر این است که روزه نیز جواز دارد، به دلیل
احادیث صحیحی که در این خصوص وارد شده است، مشهور در مذهب ما این است که ثواب قرائت
قرآن برای میت نمی‌رسد و جماعتی از اصحاب ما گفته است که ثواب قرائت قرآن نیز می‌رسد و

احمد بن حنبل نیز همین نظر را گفته است؛ اما نماز و سایر طاعات در نزد ما و جمهور علماء ثواب آن به میت نمی رسد، ولی احمد گفته است که ثواب تمام طاعات مانند حج برایش می رسد. به این ترتیب صدقه از جانب پدرت که نیت ثواب آن را برای آن داشته باشی، انشاء الله می رسد و الله سبحانه و تعالی از همه عالم تر و با حکمت تر است.

برادرتان عطاء ابن خلیل ابوالرشته

۹ رمضان ۱۴۴۳ هـ.ق.

۱۰ اپریل ۲۰۲۲ م.

مترجم: مصطفی اسلام